

Verschenen als 'Broodje Wolff'. In: *MedJCW* 27 (2004) p. 106-108.

Broodje Wolff

A. Hanou

Korte samenvatting van het voorafgaande: de biograaf van Wolff, P.J. Buijnsters, alsmede Kees 't Hart (in zijn *faction*-roman *Ter Navolging*) beschrijven een episode uit het leven van Wolff en Deken tijdens hun verblijf te Trévoux (1794). De schrijfsters krijgen het in dat jaar aan de stok met de dan en daar heersende revolutionairen. Waarom? De schrijfsters bezitten suikerbroden; en dat valt niet goed bij de machthebbers. Genoemde auteurs beschrijven dit voorval een beetje in een sfeer van 'Jeetje, waar die jacobijnen die ouwe dames toch al niet mee lastig gevallen hebben. Gezeur over brood, godbewaarme.'

Wat ik vervolgens in een korte bespreking van 't Hart (*MedJCW* 2004, p. 54-55) gesuggereerd heb, is, dat krachtens de context van de situatie in die tijd, heel goed verondersteld kan worden dat die suikerbroden helemaal geen brood waren, maar staven suiker. Dat kan dat woord namelijk heel goed betekenen (*WNT* XVI, 518-520; ook op internet kan men die mogelijkheid gemakkelijk terugvinden). In genoemde revolutionaire context verklaart dit veel beter waarom die commotie ontstond, en de dames brodeloos gemaakt werden. Suiker is nog heel duur in deze eeuw, zelfs extreem duur in deze oorlogsjaren. Het bezit van een aantal *broden* van dit luxegoed moet verdacht geweest zijn. Waren de dames soms aristocraten? Hadden zij wellicht contact met de buitenlandse vijand die wél over (koloniale) suiker kon beschikken? De actie van de revolutionairen, verdedigers van het *plebs*, wordt dan begrijpelijk.

Wat ik suggereerde is in wezen een vorm van filologie: laten we geen malle uitleg geven aan woorden, begrippen, situaties als de context aanwijst dat de betekenis van een woord blijkbaar een andere is dan heden ten dage voor de hand lijkt te liggen. We moeten zoeken naar de *toenmalig* logische betekenis. We hebben te kiezen voor die betekenis, die in de context van de tekst of het gebeuren de meest logische is. Dat doet elke editeur; of dat zou hij moeten doen.

*

Wat doet 't Hart in zijn weerwoord? Ik heb moeite een bepaalde stelling terug te vinden. Hij voert met hartstocht plaatsen, archieven en gewoonten aan waaruit blijkt dat de revolutionairen van Trévoux met grote politionele ijver controleerden of er zich geen verdachte anti-revolutionaire zaken voordeden in het stadje. Zoals: het bezit van steenkool, het dragen van blauw of rouge, het houden van zondagsrust.

Geweldig. Maar juist die duidelijker wordende context van het gebeuren doet des te meer vermoeden dat er iets héél mis was met die suikerbroden.

Vervolgens verschaft 't Hart allerlei leuke gegevens die verduidelijken wat er achtereenvolgens met die suikerbroden gebeurde:

Het comité de surveillance neemt de "pains de sucre" in beslag.

Het comité neemt het besluit de suikerbroden te verdelen.

Het comité moet vervolgens een lijst maken van personen die zich zullen aanmelden om een stukje van die suikerbroden te krijgen.

[Er moet dus een bekendmaking volgen zodat dergelijke personen de mogelijkheid hebben zich aan te melden.]

De Republikeinse Sociétés [een hoger orgaan dus dan het comité; een andere vergadering dus weer] zal een selectie maken van die personen die het werkelijk nodig hebben.

[Tenslotte zal er een uitdeling moeten volgen].

Een enorm gedoe dus. Als 't Hart met de beschrijving hiervan wil betogen dat er een hoop trammelant rond die broden was, dan heb ik hem allang gelijk gegeven. Die context was altijd al mijn uitgangspunt. Die hele paranoïde soesah is echter naar mijn idee pas begrijpelijk als men aanneemt dat die suikerbroden dat zijn wat ik aangaf: bezit dat niet 'normaal' was. De waarde van die dingen, en de achterdocht over waar ze vandaan kwamen, rechtvaardigt de jacobijnse belangstelling, rechtvaardigt al die vergaderingen, rechtvaardigt het ontwerp van een distributiesysteem voor brokjes *echte* luxe. Ik kan 't Hart dus alleen maar danken voor de mijn interpretatie ondersteunende nieuwe informatie.

Of - wil hij 't Hart *toch* 'gewone' broden? Zijn laatste alinea wijst in die richting. Nu, van mij mag het. Hoewel, het hele probleem van de context (die een andere uitleg vereist) loslatend, denk ik ietwat giechelig, dat als die 't Hartiaanse 'gewone' gesuikerde broden eenmaal onder de menigte verdeeld zullen zijn geweest (iedereen één boterham? Één korst? Een half kapje?) dat de lokale tandarts goede zaken gedaan moet hebben. Die broden moeten immers, gezien alle door 't Hart genoemde maatregelen en vergaderingen, langzamerhand keihard zijn geworden. Enne... waarom ging men dan niet over tot arrestatie van één of meer bakkers uit Trévoux? DIE bedrijfstak zou immers veeleer vervolgd moeten worden. In 't Harts optiek moet immers bakkers beschouwd worden als bedervers des volks, contrarevolutionaire producenten van verboden eetwaar. Als groothandelaars in drugs. Wolff en Deken waren bij hen vergeleken slechts kleinverbruikers.

Tenzij de dames zelf zich bezondigd hebben aan broodbakkerij? Dat is geloof ik nog niet bekend in hun biografie; en dan winst..

*

Ik kan ongelijk hebben. Maar 't Hart heeft *zeker* geen gelijk: want bij hem is blijkbaar de context geen factor die de betekenis bepaalt. In zijn manier van denken is, zogezegd, oranje op voorhand altijd slechts een kleur, en nooit een politieke richting of een voetbalconcept; een Kees slechts een voornaam, en pas een voorstander van bepaalde staatkundige denkbeelden indien zulks onmiddellijk met kapitalen op het voorhoofd van de heer Kees aangegeven staat. Ik herinnerde mij plots - ik blij Wolffiaans denken in dit geval - de heer Hazaël die voorkomt in de brief van Elisabeth Wolff aan Cornelis Loosjes, uit 1767 (ed. Buijnsters p. 105-110). Zijzelf zet erboven: *Zendbrief Elizabets*. Dat begrip 'Zendbrief' (niet toegelicht door de editeur) wijst op de vroeg-christelijke brieven als die van de apostel Paulus, zodat we een echt-bijbelse stijl mogen verwachten. Dat gebeurt dan ook. Wolff schrijft aan Loosjes over haar ziekbed. Op tientallen plaatsen wordt im- of expliciet verwezen naar allerlei bijbelpassages. Zo schrijft zij, verwijzend naar Loosjes' overhaaste aftocht uit zijn woonplaats om Betje op haar ziekbed te bezoeken: "ziet! waaren zyne voeten niet, als de voeten Hazaëls, des zoon Seruja [...]" De editeur verklaart dit in zijn commentaar (p. 363): "Hazaël, hoveling van de Syrische koning Bennadad, door deze uitgezonden tot de profeet Elisa om hem te vragen of de vorst van zijn ziekte zou genezen, cf. 2 *Koningen* 8:8-9" (p. 363).

Waarom is die toelichting vreemd? Omdat die helemaal niet verklaart waarom in Wolffs tekst het accent ligt op dat voetenwerk. Er moet iets zijn met die Hazaël waarom er een overeenkomst is tussen de bijbelse figuur en de zich reppende Loosjes. De gegeven verklaring gaat uit van de idee: brood is brood. In dit geval: we hebben een Hazaël, punt uit. Dat die door de editeur genoemde Hazaël niet eens een zoon van Seruja is maakt voor onze vraagstelling hier niet eens zoveel uit, hoewel dit natuurlijk al achterdochtig had moeten maken. Waar het om gaat is het serieus nemen van de accenten gelegd in de (con)tekst. Doen we dat wel, dan vinden we een heel andere bijbelse Hazaël: namelijk de Asaël die 1 *Kron.* 2:16 de zoon is van Zeruja en broer van Joab en Abisai, en die 2 *Samuël* 2:18-19 opnieuw opduikt, met genoemde broers, waar zij, als soldaten van David, de aanhangers van Saul achtervolgen: "en Asaël was licht op zijne voeten, als een der reeën die in het veld zijn". Een hardloper dus, die Asaël, waardig om vergeleken te worden met de zich haastende (en bijbelvaste) Loosjes.

Hier wijst de context de juiste persoon aan. Een andere keer geeft zij aanwijzingen over liefde en wereldbeschouwing. Soms zelfs over broden.

Onze lezers zal het misschien niet zo interesseren wat de dames in hun provisiekast hadden liggen. Ik kan daarmee sympathiseren. De broodroof van Trévoux wordt bij een bepaalde interpretatie hoogstens wat raar en onbegrijpelijk. De "langzamerhand beroemde suikerbrodenaffaire" ('t Hart) is daarentegen misschien een *klein* beetje van belang, omdat de interpretatie waarvoor men kiest, kan demonstreren wat het belang is van het serieus nemen van 'context' als criterium bij de uitleg van teksten of biografie. 🍏